

Наталья Александровна Кухарская,

доктор экономической наук, доцент,
профессор кафедры общей экономической теории
Одесского государственного экономического университета,
Украина, 65012, г. Одесса, ул. Осипова, 11, кв. 5,
kuharska.nat@gmail.com

УДК 330.341.4 (477)

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ НАПРАВЛЕНИЯ СТРУКТУРНОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Кухарська Н. О. Стратегічні напрямки структурної трансформації економіки України

Названо головні причини невдач економічних перетворень в Україні після отримання незалежності. Визначено основні цілі стратегії структурної трансформації української економіки. Представлено стратегічні напрямки структурної трансформації економіки України, а саме: розвиток промислового та агропромислового секторів, фінансово-кредитної, інвестиційної та інноваційної політики, малого та середнього бізнесу, житлового будівництва, соціального захисту населення, а також державного управління. У кожному з перерахованих стратегічних напрямків окреслено головні проблеми та шляхи їх подолання, визначено стратегічні цілі, конкретні механізми та інструменти, від виконання яких залежить забезпечення сталого розвитку економіки України не тільки на теперішній час, але й на перспективний період.

Ключові слова: стратегічні напрями, стратегічні цілі, інструменти.

Кухарская Н. А. Стратегические направления структурной трансформации экономики Украины

Названы главные причины неудач экономических преобразований в Украине после получения независимости. Определены основные цели стратегии структурной трансформации украинской экономики. Представлены стратегические направления структурной трансформации экономики Украины, а именно: развитие промышленного и агропромышленного секторов, финансово-кредитной, инвестиционной и инновационной политики, малого и среднего бизнеса, жилищного строительства, социальной защиты населения, а также государственного управления. В каждом из перечисленных стратегических направлений очерчены главные проблемы и пути их преодоления, определены стратегические цели, конкретные механизмы и инструменты, от выполнения которых зависит обеспечение устойчивого

развития экономики Украины не только в настоящее время, но и на перспективный период.

Ключевые слова: *стратегические направления, стратегические цели, инструменты.*

Kuharskaya, N. A. Strategic Directions of the Structural Transformation of Ukrainian Economy

Named the major reasons for the failure of economic reforms in Ukraine since independence. Identified the main goals of the strategy of structural transformation of the Ukrainian economy. Strategic directions of the structural transformation of Ukrainian economy are described. There is development of industrial and rural sectors, financial, investment and innovative policy, small and medium enterprises, housing construction, social protection and governance among them. In each of these strategic directions outlined the main problems and ways to overcome them, strategic goals, specific mechanisms and instruments that influence the sustainable development of Ukrainian economy not only in the present, but for the foreseeable future.

Keywords: *strategic directions, strategic goals, instruments.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасна економічна ситуація, що склалася в даний час в Україні, і завдання відновлення її економічного зростання настійно диктують необхідність активізації структурної трансформації економіки нашої країни.

Специфічною рисою української моделі розвитку економіки є те, що у нас досить тривалий час вівся пошук оптимального стратегічного напрямку і визначення стратегічної мети. Результатом цього досі є відсутність чітких програм реформування економіки та перебудови економічних відносин. Програми дій кількох урядів України мали і мають декларативний, безсистемний характер, не визначають цілей, проміжних етапів, конкретних механізмів і тому не можуть цілеспрямовано реалізовуватися.

Головні причини невдач економічних перетворень в нашій країні лежать в концептуальній невідповідності економічних реформ, ігноруванні передових досягнень світової та вітчизняної економічної науки, нерозумінні структурних особливостей української економіки в трансформаційний період.

Крім того, Україна перебуває в умовах тривалої фінансово-економічної кризи, яка торкнулася всіх сфер національної економіки, що, на жаль, посилюється політичною кризою, викликаним перманентними виборами, а також військовими діями на Донбасі, в результаті чого втрата промислового потенціалу країни склала 20% [1, с. 8].

Протягом багатьох років проблеми ефективного розвитку економіки України перебували і перебувають у сфері наукових інтересів таких українських вчених-економістів як Геєц В. М. [2; 3; 4; 5], Білорус О. Г. [6], Булеєв І. П. [7], Крючкова І. В. [8], Пахомов Ю. М. [9], Симоненко В. К. [10], Федулова Л. І. [11; 12], Чухно А. А. [13] та інших.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Метою статті є визначення стратегічних напрямів, механізмів та інструментів структурної трансформації економіки України, від яких, насамперед, залежить забезпечення сталого розвитку економіки та ефективність її подальшого реформування.

Виклад основного матеріалу. При формуванні державної стратегії структурної трансформації економіки необхідно виходити з цілей і напрямів цієї трансформації.

Основними цілями стратегії структурної трансформації економіки є: підвищення життєвого рівня населення, підвищення обсягів виробництва конкурентоспроможної продукції, зростання продуктивності праці і зростання зайнятості населення, подолання незбалансованості природно-ресурсного та народногосподарського потенціалів регіонів, вдосконалення їх господарської спеціалізації, перехід реального сектора економіки на інноваційний режим функціонування з виходом на споживчі ринки товарів з високою доданою вартістю, придбаної в процесі виготовлення, обробки і доопрацювання даного товару.

Розглянемо основні стратегічні напрямки структурної трансформації економіки України.

Промисловий сектор в даний час зіткнувся з двома основними проблемами: ресурсними обмеженнями і низькою конкурентоспроможністю товарів. Зростаючу значимість вирішення саме цих проблем підкреслюють та об'єктивно підсилюють свій вплив такі процеси, як зростання витрат у енергоємних і ресурсномістких галузях промисловості, підвищення тарифів на продукцію природних монополій, скорочення кількості імпортозамінної продукції місцевих виробників.

У зв'язку з цим основними механізмами та інструментами реалізації промислової політики мають стати:

- реконструкція та модернізація підприємств. Особливо важливим тут є не відновлення застарілого обладнання на старій технологічній базі, а перехід до технологій нових технологічних укладів;

- підтримка ефективного власника, що виробляє конкурентоспроможну продукцію через створення умов і механізмів проведення державної політики, підтримки та розвитку пріоритетних виробництв промислового і сільськогосподарського спрямування;

- створення і динамічний розвиток регіональних економічних кластерів з повним циклом переробки. Цей напрямок повністю відповідає закономірності розвитку галузевої структури промислового виробництва, що характеризується випереджаючим зростанням обробної промисловості;

- підвищення інноваційної активності та розвиток виробництв наукоємної продукції з метою підвищення експортного потенціалу держави;

- збереження існуючого науково-технічного та кадрового потенціалу. Для цього необхідно повною мірою використовувати накопичений досвід в галузі наукових фундаментальних і прикладних досліджень та впровадити результати останніх в серійне промислове виробництво;

- освоєння і впровадження нових енергозберігаючих технологій;

- впровадження сучасних стандартів і технічних вимог до продукції, що випускається.

В агропромисловому секторі економіки, незважаючи на зростання виробництва, невирішеним залишається ряд проблем: фінансове оздоровлення потребують більшість сільгоспвиробників; необхідно сформувати систему кредитно-фінансового обслуговування сільського господарства; створити умови для концентрації землі й капіталу в руках ефективних виробників; провести технологічне переоснащення аграрного виробництва.

Стратегічна мета аграрної політики – створення ефективного агропромислового сектору економіки, здатного забезпечити внутрішні потреби кожного регіону в основних видах продовольства і сільськогосподарської сировини, насамперед на основі збереження і переробки сільськогосподарської продукції, перетворити сільгосптоваровиробника в кредитоспроможного та інвестиційно-активного суб'єкта ринкової економіки.

Основними напрямками агропромислової політики мають стати:

- проведення інвентаризації сільгоспугідь і структурної реорганізації АПК шляхом внутрішньогалузевої спеціалізації і кооперації, розвитку дрібнотоварного виробництва та сприяння зростання зайнятості населення в селі;
- впровадження механізмів ринкового обороту землі за збереження державного регулювання її цільового використання;
- фінансове оздоровлення АПК, у тому числі за рахунок реструктуризації заборгованості бюджетам усіх рівнів;
- створення агрофірм, малих переробних комплексів і лізингових компаній для підтримки сільського виробника, як основи гнучкого високорентабельного малого аграрного бізнесу;
- здійснення держпідтримки ефективно працюючих сільгоспвиробників, розвитку соціальної та виробничої інфраструктури в сільській місцевості (енергозабезпечення, транспортні комунікації і засоби зв'язку, будівництво житла);

- активна підтримка і сприяння налагодженню співпраці сільгоспвиробників з науково-дослідними установами в сфері розробки та впровадження науково-обґрунтованих систем ведення сільськогосподарського виробництва, спрямованих на більш повне використання наявних виробничих ресурсів, збереження екологічної рівноваги, створення нових сортів і технологій вирощування сільськогосподарських культур, вдосконалення селекційно-племенної роботи;

- з метою підвищення стійкості сільськогосподарського виробництва, збереження родючості ґрунтів, підвищення культури землеробства повинні реалізовуватися цільові програми з агрохімічного забезпечення сільського господарства регіону, розвитку селекції і насінництва сільгоспкультур, вдосконаленню структури посівних площ, створенню міцної кормової бази.

В області *фінансово-кредитної політики* стратегічною метою має стати впровадження механізму пропозиції кредитних ресурсів за доступними для реального сектора економіки ставками кредиту.

Основні напрямки будуть включати такі інструменти:

- пільгове кредитування високоризикових проектів освоєння нових технологій та інноваційних проектів як обов'язковий елемент антикризової політики;

- обмеження операцій спекулятивного характеру для комерційних банків, встановлення для них нижньої межі активів, які вони зобов'язані направити на кредити в пріоритетні сфери реальної економіки, і верхньої межі активів, які розміщені в державні цінні папери;

- залучення позабюджетних джерел фінансування, підвищення ролі банківського і страхового капіталу у фінансуванні інвестиційних процесів у реальному секторі та сприяння розвитку фондового ринку;

- збереження бюджетного фінансування переважно для соціально значущих об'єктів, що мають некомерційний характер і не розташовують власними коштами;

- розробка та впровадження механізму колективно-пайового гарантування вкладів фізичних осіб з метою збільшення обсягів залучення грошових коштів населення та інвестування їх у реальний сектор економіки;

- застосування методів і реалізація процедур ліцензування, пруденційного регулювання комерційних банків, оптимізації оцінки ризиків у діяльності банків;

- формування та використання механізму секьтерізації активів комерційних банків, включаючи випуск боргових зобов'язань;

- стимулювання повернення українського капіталу, що знаходиться в закордонних банках, і формування умов для запобігання подальшого витоку капіталів з України.

Значимість *інвестиційної політики* для соціально-економічного розвитку країни важко переоцінити. Отже, в якості стратегічної мети державної інвестиційної політики має виступати всемірне підвищення інвестиційної активності на всіх рівнях і створення сприятливого інвестиційного клімату.

Основними інструментами державного регулювання інвестиційних процесів повинні бути:

- створення інституційної інфраструктури, що відповідає міжнародним вимогам, яка надасть іноземному капіталу можливість вибору сфери інвестицій та зниження ризиків за допомогою гарантій банків, державних і регіональних органів влади;

- послідовну децентралізацію інвестиційного процесу на основі розвитку різноманітних форм власності, підвищення ролі власних джерел накопичень підприємств для фінансування проектів;

- розміщення обмежених централізованих інвестицій і фінансування інвестиційних проектів виключно на конкурсній основі;
- розширення практики спільного державно-комерційного фінансування інвестиційних проектів із залученням капіталів інших країн;
- забезпечення поєднання галузевого та регіонального підходів при розподілі коштів держбюджету;
- більш повний облік регіональних особливостей при проведенні ринкових реформ, прямо не пов'язаних з інвестиційним процесом, але які впливають на нього (приватизація, акціонування, розвиток ринкової інфраструктури);
- визначення конкурентних регіональних інвестиційних пріоритетів та здійснення на їх основі вкладень у розвиток «точок регіонального соціально-економічного зростання».

Стратегічною метою *інноваційної політики* є забезпечення технологічної модернізації всього виробництва, що визначає такі основні механізми й інструменти підвищення і розвитку інноваційного потенціалу країни:

- створення сприятливого середовища, яке стимулює товаровиробників до проведення технологічного оновлення виробництва;
- розвиток ринкових реформ у науково-технічній сфері, що сприяють комерціалізації науково-технічних досягнень;
- концентрація бюджетних фінансових ресурсів, інших форм державної економічної підтримки, ресурсів позабюджетних і недержавних джерел на пріоритетних напрямках науково-технічного розвитку та технологічного переозброєння виробництва;
- створення нових робочих місць у сфері інноваційного підприємництва;
- розробка основних положень технологічної стратегії в ході структурної трансформації економіки країни;

- створення системи колективного інформаційного простору на основі мережі вузівських і регіональних інформаційних центрів з актуалізацією баз і банків даних для науково-технічного підприємництва;

- створення в цілях акумуляції фінансових ресурсів на розробку та освоєння передових технологій, включаючи їх патентний захист, позабюджетного Фонду підтримки інноваційної діяльності.

В області розвитку *малого та середнього бізнесу (МСБ)* стратегічною метою державної політики має стати реалізація потенціалу МСБ, як найбільш динамічного сектора економіки, здатного не тільки вирішити проблему зайнятості робочої сили, що вивільняється в ході структурної трансформації економіки, але і в перспективі значно поповнити державний бюджет .

Для цього основними напрямками державної політики у сфері підтримки та розвитку підприємництва будуть:

- максимальне зниження адміністративних бар'єрів як при реєстрації підприємств, так і на різних етапах їх життєвого циклу, що виявляється в скороченні часу прийняття рішень владними структурами, впровадження принципу «єдиного вікна» при роботі з інвесторами;

- податкові пільги для МСБ, що підвищують привабливість малих підприємств з точки зору розміщення замовлень, а також податкові пільги для великих корпорацій у разі співпраці з малим і середнім бізнесом, зокрема, звільнення від оподаткування частини прибутку, інвестованого у малі підприємства.

- здійснення взаємодії з найбільш відомими і ефективними організаціями українського бізнесу, таких як Український союз промисловців і підприємців, Торгово-промислова палата, з метою позиціонування сприятливого інвестиційного клімату, а також пошуку потенційних інвесторів в структурах їх максимальної концентрації, що дозволить не розпорошувати зусилля і використовувати існуючі можливості комунікаційного обміну;

- формування ринку інформаційних, консультаційних, науково-технологічних і навчальних послуг з позицій забезпечення високого рівня підготовки інвестиційних пропозицій та інвестиційного проектування;

- сприяння виставково-ярмаркової діяльності МСБ, створення Інтернет-сайтів на декількох мовах для подолання комунікаційних бар'єрів при спілкуванні з зарубіжними інвесторами;

- розробка і широке поширення галузевих прогнозів розвитку малого та середнього підприємництва для підвищення обґрунтованості прийнятих рішень і зниження інвестиційних ризиків.

Віднесення політики *житлового будівництва* до пріоритетних напрямів структурної трансформації економіки України обумовлено наступними моментами: збільшення потреби в житлі, що є однією з основних потреб людини; будівництво житла володіє мультиплікативним ефектом і є каталізатором розвитку багатьох інших виробництв (промисловості будівельних матеріалів, виробництва різноманітних споживчих товарів, сфери послуг), вирішує проблему ЖКГ, що дозволяє реально виводити ці виробництва зі стану кризи.

Таким чином, стратегічною метою державної житлової політики є створення умов для здійснення громадянами їх конституційних прав на житло.

Основними інструментами даної політики є:

- зростання доступності житла для більшої частини населення через підвищення платоспроможного попиту на житло, його здешевлення, розширення будівництва не елітного, а відносно дешевого масового житла;

- формування фінансово-кредитного механізму будівництва (покупки) житла в розстрочку;

- створення принципово нової бази будівельної індустрії для будівництва житла, орієнтованого на індивідуальний попит, яке базується на традиційних підходах (цегляна і дерев'яне житлове будівництво) та

використанні сучасних ефективних матеріалів і конструкцій (легких утеплювачів, віконних і дверних блоків, оздоблювальних матеріалів);

- переорієнтація ще збережених потужностей великопанельного домобудування на виробництво елементів домобудування підвищеної поверховості;

- участь регіональних органів влади у вирішенні житлової проблеми в якості не тільки гарантів житлових позик, але й інвесторів в об'єкти загальноміський або селищної інфраструктури індивідуального житлового будівництва.

Рівень бідності в країні залишається досить високим. Неминучим наслідком недостатнього життєзабезпечення населення є зростання захворюваності, зниження народжуваності, підвищена смертність, погіршення психологічного клімату в країні у зв'язку з військово-політичними подіями останнього часу, погіршення криміногенної обстановки та ін.

У зв'язку з цим, стратегічними цілями державної політики в галузі *соціального захисту населення* повинні стати: зниження соціальної нерівності і пом'якшення негативних наслідків бідності; підвищення ефективності соціальних допомог та інших форм допомоги малозабезпеченим домогосподарствам і вимушеним переселенцям; забезпечення загальної доступності та суспільно прийнятної якості базових соціальних благ.

Основними формами та інструментами розвитку системи соціального захисту населення будуть:

- посилення адресності соціальної підтримки;
- адаптація системи соціальних виплат і пільг до ринкових відносин, що розвиваються;
- формування оптимальної мережі закладів соціального обслуговування населення та зміцнення їх матеріально-технічної бази, у тому числі за рахунок залучення недержавних організацій;

- розширення спектру та підвищення якості наданих соціальних послуг;

- поліпшення становища громадян похилого віку, ветеранів, інвалідів, розвиток сфери санаторно-курортного лікування, дитячого відпочинку та оздоровлення;

- зміцнення системи профілактики бездоглядності неповнолітніх та дітей, які залишилися без батьків, розвиток системи їх соціальної реабілітації;

- розвиток закладів державної служби медико-соціальної експертизи, державної служби реабілітації інвалідів та їх соціалізації.

У сфері *державного управління* регіону вирішення поточних проблем, часто ускладнене нечіткістю закріплення центрів відповідальності, в значній мірі звужує функції державного управління, підміняючи вирішення стратегічних завдань оперативним реагуванням на соціально-економічну кон'юнктуру.

Структура виконавчої влади не завжди дозволяє надавати населенню якісні суспільні послуги, ефективно управляти державною власністю, діяти відповідно до заданих стратегічних орієнтирів.

В якості стратегічних цілей регіональної політики у сфері державного управління мають виступити: розширення економічної самостійності регіонів, підвищення ефективності діяльності органів виконавчої влади та вдосконалення механізмів державного регулювання соціально-економічних процесів.

Досягнення цих цільових орієнтирів потребують сконцентрувати зусилля органів виконавчої влади регіону на таких основних напрямках:

- децентралізація механізмів прийняття рішень, особливо в області розвитку інфраструктури та підтримки новостворених підприємств. Розширення самостійності регіонів і муніципалітетів упирається в проблему фінансування їх повноважень, насамперед за рахунок власних

ресурсів, а також у проблему їхньої політичної відповідальності, без якої фінансова і господарська децентралізація буде шкідлива;

- прогнозування показників економічного і соціального характеру з метою вжиття заходів щодо усунення наявних негативних тенденцій економічного і соціального розвитку, щодо їх попередження та локалізації;

- сприяння зростанню рівня регіональної та міжрегіональної конкуренції на товарних і фінансових ринках, ринках праці в цілях вільного пересування товарів, послуг, коштів і трудових ресурсів;

- встановлення порядку користування ресурсами багатогалузевого використання – земельних і водних ділянок, місцевих природних ресурсів, регулювання процесів, що обумовлюють стан повітря;

- проведення економічних реформ з урахуванням місцевих особливостей, реконструкція виробничих фондів і структурна перебудова народногосподарських комплексів традиційних промислових регіонів;

- створення умов для ефективного використання трудових ресурсів, еквівалентній оплати праці та професійної підготовки та перепідготовки кадрів, перерозподіл їх між галузями і сферами народного господарства регіонів із забезпеченням раціональної зайнятості;

- розвиток системи навчання сучасним управлінським технологіям керівників і фахівців державних і муніципальних підприємств.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Сучасна економічна ситуація і завдання відновлення економічного зростання настійно диктують необхідність активізації структурної трансформації економіки країни. Тому в цих цілях необхідно використовувати інструменти економічної та інвестиційно-інноваційної політики, державні та регіональні цільові програми та інші інструменти, які узгоджуються з обмеженнями, що накладаються вимогами фінансової стабілізації, станом природно-ресурсного потенціалу.

Проведення структурних перетворень економіки України має стати комплексним процесом, що має на увазі взаємозв'язок і

взаємозумовленість в часі і просторі економічних, соціальних і технологічних факторів реструктуризації виробництва в країні в цілому, з урахуванням реформування відносин власності, трансформації фінансової сфери, інших необхідних для ринкових умов інституціональних змін.

Для реалізації всіх заходів, що утворюють стратегію економічної трансформації економіки України, потрібне забезпечення стабільності економічної політики, спрямованої на забезпечення гарантій збалансованого та гармонійного розвитку нашої країни.

Список використаних джерел

1. *Гальчинский, А.* Бюджетная похоронка [Текст] / А. Гальчинский // Зеркало недели. – 2015. – №1. – С. 1,8.
2. Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи) [Текст] / [ред. акад. НАНУ В. М. Геєць]. – К. : Логос, 1999. – 500 с.
3. *Геєць, В. М.* Нестабільність та економічне зростання [Текст] / Геєць В. М. – К. : Ін-т економ. прогнозування, 2000. – 344 с.
4. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку [Текст] / [ред. акад. НАН України В. М. Гейць]. – К. : Ін-т економ. прогнозування НАН України; Фенікс, 2003. – 1008 с.
5. *Геєць, В. М.* Трансформаційні перетворення. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку [Текст] / В. М. Геєць, Б. Є. Кваснюк [ред. акад. НАН України В. М. Гейць]. – К. : Фенікс, 2003. – 420 с.
6. *Білорус, О. Г.* Головні передумови, чинники і стратегії конкурентоспроможного розвитку в умовах постіндустріалізму і глобалізму. Глобальний конкурентний простір [Текст] / Білорус О. Г., Поручник А. М. та ін. Монографія. К. : КНЕУ, 2007. – 520 с.
7. *Булеев, И. П.* Трансформация общества и экономика: опыт и перспективы [Текст] / Булеев И. П. – Донецк, Ин-т эк-ки промышленности НАН Украины, 2006. – 336 с.

8. *Крючкова, І. В.* Структурні чинники розвитку економіки України [Текст] / Крючкова І. В. – К. : Наукова думка, 2004. – 317 с.
9. *Пахомов, Ю.* Трансформації в Україні. Погляд з позиції глобальних змін [Текст] / Ю. Пахомов // Стратегія економічного розвитку України: наук. збірник. – Вип. 2-3. [ред. О. П. Степанов]. – К. : КНЕУ, 2000. – С. 3-9.
10. *Симоненко, В. К.* Пятилетки незалежності: Економічні есе [Текст] / Симоненко В. К. – К. : Знання, 2007. – 544 с.
11. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика [Текст] / [за ред. Л. І. Федулової]. – К. : Основа, 2005. – 552 с.
12. *Федулова, Л. І.* Концептуальна модель інноваційної стратегії України [Текст] / Л. І. Федулова // Економіка і прогнозування. – 2012. – №1. – С. 87-100.
13. *Чухно, А. А.* Постіндустріальна економіка: теорія, практика та її значення для України [Текст] / Чухно А. А. – К. : Логос, 2003. – 632 с.

Рекомендовано до друку кафедрою загальної економічної теорії

Одеського державного економічного університету

(протокол № 1 від 4 вересня 2015 року)